

ruralna sociologija u holandiji — tokovi sedamdesetih*

h. j. de haan
a. t. j. nooij

nizozemska

U ovom članku ocrtali smo neke promene koje su se dogodile u ruralnoj sociologiji. U agrarno-sociološkim istraživanjima individualistički pristup teorije kulturnih modela ustupio je mesto institucionalnom pristupu koncentrisanom na odnos između farme i agroindustrijskog kompleksa. U sociologiji seoskih zajednica oživljen je interes za socijalne i kulturne probleme malih naselja. Antropolozi su svojim originalnim prilogom o izučavanju seoskih zajednica omogućili nov empirijski pristup opštim društveno-ekonomskim kretanjima. Relativno novo područje istraživanja jeste sukob interesa poljoprivredne ekspanzije i očuvanja prirode. Problem, čini se, prvenstveno vodi jednome integralnom ruralno-sociološkom pristupu koji će povezati iskustva i pristupe agrarne sociologije, sociologije seoskih zajednica i sociologije upravljanja poljoprivrednim sredstvima. Razvoj ruralno-socioloških istraživanja u Holandiji jasan je primer istorijske dimenzije društvenih nauka. Pokazalo se da je izbor istraživačkih ciljeva određen kriterijumom društvenog značaja i da je na teorijske orijentacije uticala vladajuća intelektualna klima.

117 naš prijevod

1. uvod

—> Poslednje vreme kretanja u ruralnoj sociologiji iz sedamdesetih godina¹⁾ obično su opisivana rečima **kriza i stagnacija**.²⁾ To možemo razumeti kao nuspojavu važnog procesa rekonceptualizacije koji se zbiva unutar različitih socioloških disciplina. Kritikovani su vladajući pojmovi i pojave su se nove teorijske orijentacije. Rekonceptualizacija nije nezavisan akademski proces već je usko vezan za kretanja u društvu u celini. Posebno su za društvene nauke ovi društveni procesi od velikog značaja. Društvene nauke nisu isključivo — pa čak ni primarno — usredsređene na

*) Rural Sociology in the Netherlands; Développments in the Seventies, *The Netherlands Journal of Sociology*, vol. 21, april 1985.

1) Za prethodni razvoj ruralne sociologije, vidi: A. T. J. Nooij: Rural Sociology in the Netherlands. *Sociologia Neerlandica* VI, br. 1970/2, str. 168—174.

2) H. Newby: Trend Report: Rural Sociology, *Current Sociology*, XXVII, 1, 1980, str. 4—141. Takođe vidi: E. W. Hofstee. Agrarsoziale Problemlagen als Gegenstand agrarsoziale Forschung — ein kritischer Rückblick auf 30 Jahre ländliche Soziologie in Europa (Društveno-agrarni problemi kao istraživački cilj agrarne sociologije — kritički osvrt na 30 godina ruralne sociologije u Evropi), *Schriftreihe des Bundesministers für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten*, 280, 1982.

proučavanje fundamentalnih modela, već na opisivanje savremenih društvenih kretanja. Pojmovi nam omogućavaju apstrahovanje od stvarnih istorijskih pojava, pa tako imaju funkciju uopštavanja. Međutim, još jednom, izbor tih pojmova nije čisto akademski, nego ga u značajnoj meri određuje dominantna intelektualna klima. Zbog toga je izbor problema podjednako kao i teorijskih pojmova što ih upotrebljavaju društvene nauke, uključujući i ruralnu sociologiju, istorijski određen.

Ruralna sociologija oduvek se bavila društvenim procesima u poljoprivredi i na selu. Ova dva predmeta uvek su bila povezana. Upravljanje posedom oduvek je bila najčešća i najznačajnija ruralna ekonomska aktivnost, a struktura sela često je izvođena iz strukture poljoprivrede. Danas je situacija sasvim drukčija. Barem u Holandiji, seoski život sve manje i manje određuju promene u poljoprivredi. I obrnuto, regionalni kulturni obrasci sve su beznačajniji za razvoj poljoprivrede. Zbog toga je možda vreme da preispitamo termin »agrarna sociologija« koji smo dosad upotrebljavali.

Kako su dodirne tačke između poljoprivrede i sela i dalje važne, želeli bismo da zadržimo obuhvatan izraz za ovo specifično polje istraživanja, ali predlažemo »ruralnu sociologiju« kao prikladniji termin. Ova sociološka disciplina mogla bi se podeliti na **agrarnu sociologiju**, koja se bavi organizacijom procesa poljoprivredne proizvodnje, i **sociologiju ruralnih regiona**. Unutar sociologije ruralnih regiona možemo razlikovati **sociologiju seoskih zajednica i sociologiju planiranja i upravljanja poljoprivrednim sredstvima**. Ovaj širok pojam kao i njegove podvrste imaju više pragmatiski nego teorijski smisao.

2. agrarna sociologija

Razvoj agrarne sociologije usko je povezan sa drastičnim promenama u holandskoj poljoprivredi.³⁾ Razvoj od drugoga svetskog rata može se rezimirati kao sužavanje i modernizacija. Ilustrujemo to sa nekoliko statističkih podataka. Između 1950. i 1980. broj farmi (ne računajući one vrtlarske) pao je od 210.625 na 91.123. Između 1952. i 1983. ukupna proizvodnja mleka povećana je od 4.605 na 12.881 miliona kilograma. Ovakve promene nisu jednostavni plod slobodne igre društvenih snaga.

Ovde je na delu zagonetna interakcija tehnološkog progressa, društvene moći organizovanih poljoprivrednih interesa i vladinih mera.⁴⁾ Anticipacija zajedničkog tržišta takođe je odigrala važnu ulogu u oblikovanju holandske politike. Jedan od prioriteta te politike bio je osposobljavanje holandske poljoprivrede da iskoristi izvozne mogućnost stvorene liberalizacijom evropske trgovine. Ovo je vodilo selektivnim merama: podsticanju modernih farmi sa dobrim izgledima i zanemarivanju tradicionalnih.⁵⁾ Da bismo razumeli agrarnu sociologiju šezdesetih godina treba imati na umu da su ideje ove agrarne politike takođe propagirale političke partije levice. Partije protestantske i katoličke denominacije oklevale su davati podršku selektivnim merama agrarne politike. U početku su i organizacije farmera unekoliko bile rezervisane.

3) Veliki broj pouzdanih statističkih podataka o poljoprivredi može se naći u *Landbouweijfers* (Poljoprivredna statistika), godišnjoj publikaciji Instituta za ekonomiku poljoprivrede i Centralnog statističkog biroa.

4) A. T. J. Nooij: *Het Landbouwbeleid* (Agrarna politika), u: A. Hoogwerf (ur.), *Beleid belicht 2, Sociaal-wetenschappelijke beleidsanalyse* (Studije političkih mera 2, Sociološka analiza političkih mera), Alphen on Rhine, 1972.

5) *Nota inzake het landbouwbeleid* (Memorandum o poljoprivrednoj politici), Nacionalni budžet 1963, glava XIV, Poljoprivreda i ribarstvo.

Tokom šezdesetih i, u manjoj meri, sedamdesetih, pojmovi moderne dinamične kulture, s jedne strane, i tradicionalne, s druge, odigrali su važnu ulogu u agrarnoj sociologiji. Ova teorijska orijentacija očito je bila povezana sa tekućim zbivanjima u poljoprivredi i dominantnom intelektualnom klimom koja se ticala mera u ovom sektoru. Zapravo, agrarni sociolozi zagovarali su jedno progresivno shvatanje razvoja poljoprivrede. Hofstee je, na primer, našao vezu između kulturnih tendencija prosvetiteljstva i postepenog kretanja od tradicionalnoga kulturnog modela ka modernome.⁶⁾ U modernom obrascu pojedinac je raskinuo lance tradicionalnog mentaliteta i ponašanja, a to ima za učinak otvorenost, racionalnost i individualizam. Tokom devetnaestoga i dvadesetog veka moderni kulturni obrazac postepeno se širio Zapadnom Evropom, da bi konačno osvojio i najzabačenije seoske krajeve.

Tokom šezdesetih ti su teorijski pojmovi korišćeni u empirijskom anketnom istraživanju, u čemu su prednjačili sociolozi Benvenuti, Bergsma i Van den Ban.⁷⁾ Američke studije kako farmeri prihvataju inovacije predstavljale su važan stimulans.⁸⁾ Ova vrsta istraživačkog problema lako se uklapa u teorijski okvir kulturnih modela. Treba reći da je ova specifična kombinacija teorije i istraživačkog metoda dovela do jednostrane upotrebe teorije kulturnih modela. Mereno je učešće pojedinih farmera u modernom kulturnom obrascu ne obazirući se na specifičan društveni kontekst.⁹⁾

Jedna stvar je jasna: sociološka shvatanja, progresivna agrarna politika i ideologija neizbežne modernizacije poljoprivrede bili su međusobno prilično koherentni. Slom ove doslednosti doveo je do stanja koje neke od nas navodi da razmišljamo o krizi agrarne sociologije.

Sedamdesetih godina nije bilo radikalnijih promena u poljoprivredi. Položaj farmera, međutim, postao je predmet mnogo veće pažnje javnosti, a to se odrazilo i na pravce istraživanja u agrarnoj sociologiji. Bilo je prigovora vladinoj politici selektivne modernizacije. Tako je nastala, na primer, Farmerska partija, desna politička grupa koja je zastupala interese poljoprivrednika u parlamentu ali je ubrzo propala. Osim farmera koji su istisnuti iz poljoprivrede, ponekad su se i oni sa boljim izgledima žestoko suprotstavljali agrarnoj politici.¹⁰⁾ Štaviše, položaj raznih ekoloških grupa koje su se protivile uticaju poljoprivredne modernizacije na selo znatno je ojačan tokom sedamdesetih. Njihova kritika kao i radikalne promene u poljoprivrednoj strukturi i položaju farmera primorali su agrarne sociologe da prazmotre svoje pojmove i probleme.

- 6) E. W. Hofstee: *De groei van de Nederlandse bevolking (Holandski populacioni rast)*, u: A. N. J. den Hollander i dr.: *Drift en koers, een halve eeuw sociale verandering in Nederland* (Nanos i tok, pola veka društvenih promena u Holandiji), Assen, 1962.
- 7) B. Benvenuti: *Farming in Cultural Change*, Assen, 1962; R. Bergsma: *Op weg naar een nieuw cultuurpatroon* (Ka novom kulturnom modelu), Assen, 1963; A. W. van den Ban: *Boer en Landbouwoorlichting* (Farmer i poljoprivredni razvoj), Wageningen, 1963.
- 8) A. W. van den Ban. *Interpersonal Communication and the Diffusion of Innovations*, *Sociologia Ruralis*, X, 3, 1970, str. 199—220.
- 9) Pojam »moderni kulturni obrazac« postao je još jednom predmet diskusije. Vidi: J. A. I. Coolen, *De waarde van het begrip »modern cultuurpatroon« voor onderzoek naar vernieuwingsprocessen (Vrednost pojma »moderni kulturni obrazac« za istraživanje procesa inovacije)*, *Sociologische Gids*, XXV, 2, 1978, str. 72—93. Vidi takođe: A. T. J. Nooij. *Het belegen cultuurpatroon; commentaar bij Coolen (Zastareli kulturni obrazac primedbe Coolenu)*, *Sociologische Gids*, XXV, 3, 1978, str. 133—136; J. A. I. Coolen. *Modern cultuurpatroon, theoretisch perspectief en empirische theorie (Moderni kulturni obrazac, teorijska perspektiva i empirijska teorija)*, *Sociologische Gids*, XXV, 3, 1978, str. 137—140.
- 10) A. T. J. Nooij. *De boerenpartij; desoriëntatie en radikalisme onder de boeren* (Farmerska partija, dezorijentacija i radikalizam među farmerima), Meppel, 1976. Takođe: A. T. J. Nooij: *Protest en politieke participatie in de landbouw. (Protest i politička participacija u poljoprivredi)*, *Sociologische Gids*, XXIII, 6, 1976, str. 363—374. Za analizu protestnog pokreta farmera tridesetih godina vidi: J. H. de Ru: *Landbouw en Maatschappij*.

Razumljivo je da neprestano smanjivanje broja farmi dovodi do toga da farmeri koji nastavljaju rad bolje kontrolišu ponudu poljoprivrednih proizvoda. To se dogodilo i u drugim privrednim granama, uključujući vrtlarstvo sa sistemom aukcija. U poljoprivredi, međutim, proizvođači dosad nisu imali takvu kontrolu nad ponudom. Poslednje vladine mere za kontrolu ponude mlečnih proizvoda primena su odluka Evropskog komiteta. Štaviše, kao posledica trenda ka koncentraciji u agrobiznisu – industriji koja snabdeva farmere sa sirovinama i prerađuje poljoprivredne proizvode – položaj je farmera u stanovitom smislu oslabljen. Tačno je da je agrobiznis možda osigurao farmerima pristup na svetsko tržište, ali je isto tako tačno da agrobiznis, uključen u proces tehnološke i organizacione inovacije, može da postavlja izvesne zahteve i ograničenja na upravljanje farmom. Organizacija rada na farmi mora biti prilagođena tim krupnim preduzećima. Koncentracija ekonomske moći u agrobiznisu nema nikakvu protivtežu na strani i u korist farmera. Uistinu, moderna i kapitalintenzivna farma postala je manja i često je vodi samo jedan bračni par. U ovoj neravnoteži snaga, položaj farmerskih organizacija vrlo je ambivalentan. Iako svoj zadatak vide u promicanju interesa svih farmera, teško je osporiti da agrarna politika koju trenutno vode ide na ruku velikim, modernim farmama. Štaviše, oni koji upravljaju ovakvim farmama najaktivniji su u strukovnim organizacijama. Organizacije farmera takođe su usko vezane za važan sektor agrobiznisa – poljoprivredne kooperative. Iako pokrenute kao male nabavljačke i prerađivačke kompanije, kooperative su zbog konkurencije privatnih firmi uvučene u proces intenzivne koncentracije. Tako su, mada još u vlasništvu zadrugara, razvile vlastitu racionalnost.

Ti procesi nisu mogli izmaći pažnji agrarnih sociologa i poslednjih godina postoji sve veći interes za političku ekonomiju poljoprivrede. Ovakav je pristup reakcija na individualističko polazište tako očito u neoklasičnoj agrarnoj ekonomiji i u anketama agrarnih sociologa koji se oslanjaju na teoriju kulturnih modela. U svojim interpretacijama društvenih promena, politička ekonomija važnu ulogu pripisuje organizovanoj moći.¹¹⁾ Zbog toga se može govoriti o institucionalnom sociološkom pristupu. Sa svog stanovišta traže se objašnjenja za pojave kao što su relativno stanje zarada farmera, opstanak porodičnih farmi i ambivalentan odnos između farmera i njihovih kooperativa. Neki predstavnici ove škole prihvatili su neomarksističko shvatanje, ali ta ideološka orijentacija nije obavezni elemenat navedenoga, institucionalnog pristupa.

Među temama koje su ponovo postale interesantne nalazi se položaj farmera kao preduzetnika¹²⁾ i uloga farmerove žene.¹³⁾ Teorija kulturnih modela prikazuje farmera kao profesionalnog preduzetnika čija je individualizacija postignuta oslobađanjem od tradicionalnoga kulturnog obrasca. Institucionalni sociološki pristup vodi farmera u međuprostor brojnih dobro strukturisanih zvaničnih, privatnih i zadružnih organizacija.

Farmerova žena takođe je uvučena u razvoj poljoprivrede. Na primer, u mnogim slučajevima iznos novca investiranog u farmu određuje svotu koja može biti uložena u porodično domaćinstvo. Ona je uključena i u

11) N. Koning. Agrarische gezinsbedrijven en industrieel kapitalisme (Porodične farme i industrijski kapitalizam), *Tijdschrift voor Politieke Economie*, VI, 1, 1982, str. 35–66. Engleski prevod članka objavljen je u: *The Netherlands Journal of Sociology*, XXIX, 1, 1983, str. 29–46.

12) B. Benvenuti. General Systems Theory and Entrepreneurial Autonomy in Farming, *Sociologia Ruralis*, XV, 1–2, 1975, str. 47–62. Takođe vidi: B. Benvenuti: De Technologisch-Administratieve Taakomgeving van Landbouwbedrijven (The Technological and Administrative Task Environment of Agrarian Enterprises), *Marquetalia*, 5, 1982, str. 111–136.

13) G. M. J. Loeffen. Boerinnen en tuindersvrouwen in Nederland (Žene u holandskoj poljoprivredi i hortikulturi), The Hague: 1984.

processe koji utiču na položaj žene u društvu. Uloga farmerove žene sve je aktivnija u poslovima na gazdinstvu. Postavlja se pitanje je li to oblik emancipacije ili rezultat povećane potrebe za neplaćenim radom. Jasno je da emancipacija danas znači nešto sasvim drugo od onoga što je značila u skoroj prošlosti. Onda je ona podrazumevala feminizaciju farmerove žene, oslobađanje od rada na gazdinstvu i njeno okretanje porodici. Danas emancipacija znači borbu za veću slobodu izbora i ravnopravno odlučivanje o poslovima. Feminizam pruža teorijski okvir jednom delu socioloških studija o položaju farmerove žene. Takva vrsta istraživanja usredsređena je na podelu rada i odnose moći na farmi.

Budućnost poljoprivrede sadrži premnoge neizvesnosti. Holandska agrarna politika uvelike je okrenuta zajedničkom tržištu. Kao rezultat ove politike, i čvrsto povezanih interesa farmerskih organizacija, kooperativa, naučnog rada u poljoprivredi i političkih snaga u vladi (Zeleni front), holandska poljoprivreda postala je ekstremno snažan izvoznik. U isto vreme, međutim, ova moćna pozicija jeste i ranjiva. Sa sputavanjem visine izdataka u poljoprivredi od Evropskoga zajedničkog tržišta i novim oblicima proizvodnih restrikcija što ih je uvela vlada, dalja ekspanzija zasad ne izgleda moguća. Kako će se holandska poljoprivreda prilagoditi novoj situaciji i kako će farmeri reagovati na smanjenje mogućnosti za ekspanziju, nove su istraživačke teme za agrarnu sociologiju.

3. sociologija ruralnih regiona

3.1. seoske zajednice

Društvena istraživanja holandskih ruralnih regiona dostigla su svoj vrhunac između 1921. i 1950. Bavila su se uglavnom teritorijalnim grupama, a vršena su u okviru discipline koja je tada nazivana sociografijom. Pod nadzorom Steinmetza i Ter Veena rađena su mnoga istraživanja sela, značajna zbog svoje empirijske preciznosti. Ova vrsta istraživanja, međutim, kritikovana je tokom pedesetih godina. Pojavila se nova generacija sociologa koja je sledila američki primer i pridavala veći značaj formulisanju teorija kao i razvoju novih istraživačkih metoda. Interes je pomećen sa teritorijalnih grupa na specifično društvene probleme, koje je trebalo istraživati uglavnom putem ankete. Sociografske su studije odbačene kao teorijski plitke i suviše upućene na skupljanje činjenica. Tako su istraživanja zajednica izgubila mnogo od svog akademskog ugleda.¹⁴⁾

Unatoč uticaju američke sociologije, holandsku posleratnu sociologiju još uvek karakteriše empirizam i jak interes za društvene probleme. Jedan je od tih interesa prilagođavanje populacije koja još uvek delom živi u tradicionalnom socijalnom kontekstu na moderno društvo stalnih promena. U društvenim naukama prevladala je ideja da je moguće i poželjno kontrolisati ove društvene procese.¹⁵⁾

Jedan od društvenih problema sa kojima se suočila ruralna populacija u posleratnom periodu bio je opadanje njenog broja, kao rezultat modernizacije i »sužavanja« poljoprivrede, i nedostatka alternativnog zaposlenja. Otuda su mnoge lokalne službe postale nepotrebne. Pored to-

14) O razvoju sociografije, vidi: A. J. Jansen. *Rural Community Studies in the Netherlands*, u: J. L. Durand-Drouin & L. M. Szwengrup, eds. Oxford: 1982.

15) O posleratnoj sociologiji, vidi: E. Jonker. *Interventie: sociologie in Nederland tussen wederopbouw en welvaartstaat* (Intervencija: sociologija u Holandiji između rekonstrukcije i države blagostanja), *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, VIII, 3, 1981, str. 537—566.

ga, poslovi u uslužnom i zanatskom sektoru podvrgnuti su procesu koncentracije i reorganizacije. Prihvaćeno je shvatanje da populaciju treba orijentisati ka većim naseljima, što će doprineti rešavanju problema izazvanih propadanjem uslužnih i drugih službi. Javni su prigovori ovim promenama registrovani, ali su tumačeni kao simptomi tradicionalizma. Sociolozi su uglavnom bili usmereni na proučavanje privrženosti malim selima. Lokalnu populaciju trebalo je ubediti, putem specijalnih akcija informisanja, u privlačnost velikih seoskih naselja, u kojima će biti koncentrisane sve potrebne institucije.

Početak sedamdesetih, međutim, dolazi do promene stava prema malim seoskim zajednicama. Pojam »kvalitet života« sve češće se spominje u diskusijama. Iako je ovaj termin već bio deo žargona sociologa i kreatora politike, on sada dobija novi smisao. Na kvalitet života nije više gledano kao na stvar fizičkih uslova, već kao na subjektivnu percepciju društvene zajednice. U ovoj novoj zamisli emocionalna privrženost selu i identifikacija sa njim smatrane su kao istinske potrebe a ne običan anahronizam. Krajem šezdesetih intelektualna klima bila je sklona ovim idejama. Ideal čvrsto zbijene seoske zajednice koja združuje snage protiv bezimernih procesa uvećavanja i destrukcije podudarao se sa sve većim simpatijama za male organizacije i anti-urbanizam. Stvaranje uslova koji će omogućiti ljudima da žive u smislenom poretku malih zajednica proglašeno je za jednu od dužnost državnih vlasti. Ova tendencija evidentna je i u formulacijama planskih mera.¹⁶⁾

Kvalitet života u lokalnim zajednicama u Holandiji najviše je istraživao Groot.¹⁷⁾ On je uveo pojmove emocionalne privrženosti i seoske identifikacije te naglasio značaj veze između kvaliteta života i potrebe za kolektivnim identitetom i društvenom kohezijom. Mala naselja posmatrana su pre svega kroz pitanja socijalne interakcije i pripadanja. Već smo rekli da je ovaj pristup uticao i na zvaničnu holandsku politiku. Ipak, istraživanja kvaliteta života malo su doprinela formulisanju teorija i skupljanju empirijskih podataka. Seoske zajednice viđene su na suviše apstraktan način, kao oaze konsenzusa i harmonije. Pojam kvaliteta života bio je zasnovan na izvesnim pretpostavkama koje nisu suprotstavljane zbiljskoj društvenoj strukturi.¹⁸⁾

Tokom sedamdesetih takođe je rastao i interes antropologa za lokalne društvene sisteme. Iz mnogih razloga, zajednice izvan Evrope nisu im bile toliko pristupačne za **field work**, pa su deo svoje pažnje usredsredili na holandske krajeve.¹⁹⁾ Međutim, o antropološkoj tradiciji istraživanja malih zajednica putem učestvujućeg posmatranja bilo je različitih mišljenja. Zbog svoje često ćepenačke, neistorijske prirode, strukturalni funkcionalizam teško da nudi podesan pristup za istraživanje složenih zapadnih zajednica. U svojoj knjizi »Antropološka shvatanja« Anton Blok pokazuje, međutim, da antropolozi mogu pružiti originalan doprinos razumevanju društvenih procesa u složenim zajednicama²⁰⁾ pod uslovom da lokalnu zajednicu ne posmatraju izolovano, već kao deo širega društvenog konteksta. Promene na lokalnom nivou jesu komponenta opštih, društvenih kretanja. Istraživanje pojedinog problema iz lokalne

16) J. P. Groot, Dutch Small Rural Communities in Research and in Public Policy, prilog za konferenciju **Univerzitet i razvoj seoskih sredstava**, Bäckaskog, Sweden, 1983.

17) J. P. Groot, Kleine plattelandskernen in de Nederlandse samenleving. Schaalvergroting en dorpsbinding (Mala holandska ruralna naselja. Veća privrženost selu), Wageningen: 1972.

18) O problemima proučavanja zajednica, vidi: D. Lee & Newby. The Problem of Sociology, London, 1973.

19) O analizi pozadine ove pojave, vidi: L. Brunt, Dutch Anthropologist in Europe, Current Issues in Anthropology: **The Netherlands**, uredili P. Kloos & H. J. M. Cleassen, Rotterdam, 1981.

20) A. Blok, Antropologische perspectiven (Antropološka shvatanja), Muiderberg, 1977.

perspektive može dati uvid u povezanost ova dva nivoa. Ovo, zauzvrat, omogućava ispitivanje efekata krupnih događaja, kao što su industrijalizacija, nacionalna unifikacija, komercijalizacija u lokalnom kontekstu. Ono što lokalne studije čini značajnim jeste njihovo prikazivanje makroprocesa. Jasno je da konceptualni problemi ovde ne leže u dihotomiji **Gemeinschaft-Gesellschaft**, već u odnosu između različitih nivoa integracije.²¹⁾

U svojim istraživanjima pojedinih zajednica antropolozi su obično usredsređeni na specifične probleme. U tom se smislu njihov pristup razlikuje od prilaza sociografskih studija, koji je bio sveobuhvatniji. Ako ih usporedimo sa istraživanjima kvalitete života, antropološkim studijama nedostaje jasna orijentacija ka formulisanju praktičnih mera, ali one poklanjaju veliku pažnju pojavama kao što su moć, klasa i sukob. Upravo je isticanjem tih fenomena antropologija pružila značajan doprinos razotkrivanju mita o skladnoj zajednici.²²⁾

3.2. Sociologija planiranja i upravljanja poljoprivrednim sredstvima

Jedno od glavnih istraživačkih područja ruralne sociologije jeste upravljanje, korišćenje i oblikovanje seoskog prostora. Seoska sredina nije statičan, objektivni faktor. Korišćenje zemljišta, različita shvatanja, poslovi i rukovođenje, sve se to menja i utiče na promenu društva kao celine, a istovremeno je kao takvo podložno uticaju sukoba interesa, odnosa moći i prepirkama. Sociološka istraživanja planiranja i upravljanja poljoprivrednim sredstvima uglavnom su se usredsređivala na aktualne probleme i konflikte. Posle drugoga svetskoga rata, sociološke analize ruralne sredine imale su u biti primenjeni karakter. Tokom pedesetih i šezdesetih najviše pažnje bilo je posvećeno konsolidaciji zemljišta, pojavi koja podrazumeva reparcelizaciju ili preraspodelu čestica tla. Holandska vlada i farmerska udruženja gledali su na zemljišnu konsolidaciju kao na važan strukturalni preduslov za racionalizaciju poljoprivredne proizvodnje.

Prilagođavanje okoline radi zadovoljavanja tehnoloških zahteva moderne poljoprivrede dovelo je do dalekosežnih promena u životnim i radnim uslovima seoskog stanovništva. Sociološka istraživanja bila su koncentrisana na otpor što su prema ovim promenama pokazivali poljoprivrednici. Rezultati istraživanja pokazali su da otpor najčešće pružaju »tradicionalni« farmeri. »Moderni« farmeri pak pokazali su veću spremnost da prihvate zamisli agrarne reforme.²³⁾ Teorija kulturnih modela i ovdje je poslužila kao pojmovni i eksplanatorni okvir istraživanja.

- 21) Ovaj je pristup sličan teoriji Norberta Eliasa o razvojnom procesu u zajednicama. Vidi: N. Elias. *Towards a Theory of Communities*, u: **The Sociology of Community: A selection of Readings**, C. Bell & H. Newby, London, 1974.
- 22) Ovde treba spomenuti nekoliko antropoloških studija. L. Brunt, *Stedeling op het Platteland* (Građanin na selu), Meppel, 1974; J. Verrips. *En boven de polder de hemel; een antropologische studie van een Nederlands dorp*, Groningen, 1973; engleski sažetak ove knjige objavljen je u: *The Netherlands Journal of Sociology* XVI, 1, 1980, str. 49—67; K. Verrips-Roukens. *Over heren en boeren. Een Sallands landgoed 1800—1977* (Vlastela i farmeri, zemljoposedi u Sallandu 1800—1977), The Hague, 1982. G. Wildenbeest: *De Winterswijkse Scholten; Opkomst, bloei en neergang. Een antropologische verkenning naar het fatum van een agrarische elite* (Scholte od Winterswijksa; uspon, procvat i pad. Antropološko istraživanje sudbine agrarne elite), Amsterdam; 1984.
- 23) E. W. Hofstee: *Fundamenteel sociologisch speurwerk in het kader van het landbouw-wetenschappelijk onderzoek* (Fundamentalna sociološka istraživanja okvira agronomskih studija), Wageningen, 1960. Vidi takođe: J. P. Groot i ostali, *De houding tegenover ruilverkaveling in het Land van Heusden en Altena en de Tieleraard West* (Odnos prema konsolidaciji zemljišta u regionu Heusden en Altena i Zapadnom Tieleraardu), Wageningen: 1962.

Mnoge antropološke studije takođe su se bavile problemima korišćenja i konsolidacije zemljišta. Bax i Nieuwenhuis naglasili su u svojoj studiji sela pokrajine Severni Brabant socijalnu raslojenost lokalnog stanovništva.²⁴⁾ Mala, elitna grupa farmera drži praktično sve glavne lokalne položaje i uspostavila je strateške veze sa spoljnim svetom. Po svom životnom stilu ti »farmeri džentlemani« veoma se razlikuju od malih farmera u svom susjedstvu. Elita je uspela da izvrši planove konsolidacije zemljišta unatoč oštrm protivljenju malih farmera. Negativan stav malih farmera bio je zasnovan na bojazni da oni od konsolidacije zemljišta neće imati nikakve koristi. Međutim, i njihovo nepoverenje prema lokalnoj eliti igralo je određenu ulogu: plašili su se da će projekat imati za posledicu veću socijalnu nejednakost.

Verrips je sledeći autor koji je istakao lokalne odnose kao objašnjenje za stav farmera prema promenama koje se tiču kontrole okoline.²⁵⁾ U Ottolandu (pokrajina Južna Holandija) najčešći su otpor predloženoj reorganizaciji vodenih tokova i nasipa pružili dobrostojeći farmeri. Oni su se bojali da će izvesno umanjivanje njihove odgovornosti značiti gubitak lokalne moći i prestiža.

Ovi primeri pokazuju do kakvih sukoba može doći u pretežno poljoprivrednim krajevima oko organizacije i upravljanja poljoprivrednim sredstvima. Važnu ulogu ovde imaju lokalni i nadlokalni klasni odnosi i odnosi moći. U selu Severnog Brabanta plan za konsolidaciju nije nametnut farmerima spolja. Naprotiv, inicijativu su imali bogatiji farmeri, nadajući se da će tako perpetuirati i ojačati svoj društveni i ekonomski položaj na račun malih farmera. Reakcija malih farmera bila je zasnovana na protivljenju daljnjoj ekspanziji moći lokalne elite, koja je mogla ugroziti sam njihov opstanak. Međutim u Ottolandu, dobrostojeći su farmeri bili ti koji su reorganizaciju sistema kontrole voda shvatili kao pretnju svojim položajima. Zbog toga, odnos prema promenama nije dovoljno klasifikovati kao »moderan« ili »tradicionalan«. Naime, pokazalo se da su shvatanja pojedinaca ukorenjena u kontekstu lokalnih društvenih struktura.²⁶⁾

Iako konflikti oko organizacije, korišćenja i upravljanja zemljištem postoje oduvek i inherentni su društvenoj strukturi, tek od sedamdesetih dovodi se u pitanje njegova primarno poljoprivredna funkcija. Rastuća svest o ekološkim problemima, potrebi da se očuva priroda i sve očitija pojava da građani svoje slobodno vreme provode u prirodi, ili čak žive u seoskim područjima, doveli su do toga da se čisto poljoprivredna funkcija ruralnih krajeva više ne uzima zdravo za gotovo.

Modernizacija poljoprivrede skupa sa sve većom urbanizacijom i industrijalizacijom okrivljene su za uništavanje flore i faune, za pogoršavanje kvaliteta tla i vode i uopšte za porušavanje prirode. Na ruralno zemljište više nije gledano samo kao na proizvodni faktor u poljoprivredi, već je ono viđeno i kao deo okoliša, koje stoga treba da bude cenjeno i očuvano zbog svojih estetskih, prirodnih i kulturnih vrednosti. Kao rezultat ovoga novog odnosa, polaganje prava na zemlju nije više samo stvar lokalnoga i sektorskog karaktera, već je postalo nacionalno

24) M. Bax & A. Nieuwenhuis. Boerenemancipatie in Brabant: Vergruizeling van een beeld« (Emancipacija seljaka u Brabantu), *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 18, 1980, str. 163—180; engleski prevod ovog članka objavljen je u: *The Netherlands Journal of Sociology*, XVIII, 1, 1982, str. 25—45.

25) Verrips, *nav. delo*, str. 173.

26) O odnosu između društvene strukture i stava prema ekološkim pitanjima vidi u: G. Wildenbeest. In de kluisters van het landschap Winterswijkse boeren eeuwig slachtoffer van elites (U okovima pejzaža. Farmeri iz Winterswijka večno žrtve elita), *Intermediair*, XX, 7, 1984, str. 25—33.

i diferencirano. Individualni farmeri i poljoprivreda uopšte sada su suočeni sa zahtevima konzervacionista, »zelenih« i ljudi koji jednostavno uživaju u prirodi. Tako su farmeri suočeni sa posledicama društvene, geografske i kulturne međuzavisnosti sela i grada. U kontekstu ovog shvatanja prirode kao kolektivnog dobra ne čudi što su vlasti izmenile svoju politiku. Teme kao što su rekreacija, zaštita prirode i odnos između poljoprivrede i okoliša obrađene su u mnogim zvaničnim dokumentima.²⁷⁾ Učešćem u kreiranju politike u ovoj oblasti, pokret konzervacionista stekao je uticaj na kretanja u ruralnim regionima, čime je institucionalizovan konflikt sa poljoprivredom.²⁸⁾

Većina istraživanja o tim temama došla je do zaključka da farmeri ne žele da prihvate ograničenja svojih aktivnosti u poljoprivredi.²⁹⁾ Pa ipak, vrlo se malo zna o razlozima ovog neraspoloženja. Jasno je, međutim, da rastuću društvenu i geografsku međuzavisnost prihvataju podjednako »tradicionalni« kao i »moderni« farmeri. Zbog toga ne čini se da je moguće otpor farmera prema spoljašnjem propisivanju ukalupiti u jednostavnu dihotomiju tradicionalno-moderno. Upravo su najprogresivniji farmeri i suočeni sa protivrečnim principima: s jedne strane, da neprestano racionalizuju svoje farme u čisto poslovnom i tehnološkom smislu, a s druge, da prilagode proizvodnju potrebi da se očuva okolina i priroda.

S teorijske tačke gledišta, značajno pitanje jeste kakvu razliku farmeri prave između spoljašnjih pritisaka ekonomskog sistema posredovanih kompleksom agrobiznisa od propisa političkog sistema, koji zahtevaju očuvanje i zaštitu okoline. U ovom smislu od ključne je važnosti način na koji farmeri vide svoje mesto u komercijalnoj porodičnoj poljoprivredi, te zaštitu čovekove okoline. Buduća će istraživanja morati da posvete pažnju pitanjima kako pojedinci koji rade na porodičnim farmama vrednuju samostalnost, privatno poduzetništvo, stručnost i radnu umešnost. Ove će studije morati da nađu vezu između tih vrednosti i odnosa prema prirodnoj sredini. Vrlo je važno da one posvete pažnju socio-ekonomskoj diferencijaciji među farmerima i lokalnoj društvenoj strukturi, u kojoj uglavnom i nastaju gledanja na ekološka pitanja.

S engleskoga preveo
Nenad Mirović

- 27) Pregled se može naći u: *De inrichting van het landschap. De invloed van landbouw en verstedelijking op de natuur* (Upravljanje i oblikovanje pejzaža. Uticaj poljoprivrede i urbanizacije na prirodnu sredinu), Amsterdam: 1984.
- 28) A. J. Jansen: *Maatschappelijke ontwikkelingen in landelijke gebieden in de toekomst* (Buduci društveni razvoj ruralnih regiona), *Landbouwkundig Tijdschrift*, 4a, 1980, str. 123—129. U istom broju vidi takođe: A. P. C. Kerstens, *Maatschappelijke ontwikkelingen in de landelijke gebieden nu* (Savremena društvena kretanja u ruralnim regionima).
- 29) Najznačajnije istraživanje sažeo je C. M. Volker: *Na Winterswijk. Boer blijven en landschapsbehoud: analyse van een gespannen verhouding* (Posle Winterswijka. Poljoprivreda i očuvanje sredine: analize napete kombinacije), Wageningen: 1984.

H. J. de Haan
A. T. J. Nooij

**Rural Sociology in Holland —
currents in the seventies**

Summary

This article shows some changes that have taken place in rural sociology. In agro-sociological research an individualistic approach in the theory of cultural models has given way to an institutionalized approach concentrated on the relationship between the farm and agribusiness. In the sociology of rural communities interest has revived in the social and cultural problems of small settlements.

Through their original contribution to the study of rural communities, anthropologists enabled a new empirical approach to general socio-economic currents. A relatively new field of research is the conflict of interests between agricultural expansion and the preservation of the environment.

This problem seems primarily to lead to an integral rural-sociological approach which will connect the knowledge and approaches of agrarian sociology, the sociology of rural communities and the sociology of agricultural management. The development of rural-sociological research in Holland is a clear example of the historical dimension of social sciences. It has been shown that goals of research are selected according to the criterion of social importance and that the ruling intellectual climate has influenced theoretical orientation.

**Социология села и сельской
среды в Голландии**

Резюме

В настоящей статье приведены только некоторые изменения ивешие место в социологии села и сельской среды. В аграрно-социологических исследованиях, индивидуалистический прием теории культурных моделей, уступил место институциональному методу сосредоточенному на отношения между фермой и агропромышленным комплексом. В социологии крестьянских обществ отмечен интерес к социальным и культурным проблемам мелких поселений. Своим оригинальным содействием в изучении крестьянских обществ, антропологи обеспечили новый эмпирический прием в исследовании общих общественно-экономических движений. Относительно новой областью исследования является несовпадение интересов сельскохозяйственной экспансии и охраны природы. По видимому, эта проблема ведет к одному интегральному методу изучения селско-социологических вопросов, которые смогут объединить познания и приемы аграрной социологии, социологии крестьянских обеств и социологии распоряжения сельскохозяйственными средствами. Развитие социологических исследований села и сельской среды в Голландии, является четким примером исторического размера общественных наук. По всем данным, выбор исследовательских целей определяют критерии общественного значения, тогда как на теоретические ориентации воздействует интеллектуальный климат.